

Ενότητα 3 - Η Ιατρική Πρακτική στην Αρχαιότητα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (EL)

1. Πληροφορίες για διδάσκοντες

1.1 Περιγραφή θέματος

Η ιστορία της ιατρικής είναι ένα αναπόσπαστο μέρος της ιατρικής εκπαίδευσης. Είναι αδύνατο να ελπίζουμε για ιατρική πρόοδο αν αγνοούμε την ιστορία της, τα λάθη του παρελθόντος και τα στάδια από τα οποία πέρασε ώστε να εξελιχθεί από τέχνη σε επιστήμη. Η ιστορία αφηγείται πώς μάθαμε όσα μάθαμε, γιατί η έρευνα είναι σημαντική και γιατί η επεξεργασία της είναι δύσκολη. Η ιστορία μας παρέχει πλήθος παραδειγμάτων λάθος επιλογών στην ιατρική πρακτική, στην ηθική και δεοντολογία και στην καθιέρωση της σχέσης μεταξύ ιατρικής και κοινωνίας. Η ιστορία αναγνωρίζει ανθρώπους και οργανισμούς που βοήθησαν στην πρόοδο της ιατρικής και τη μεταμόρφωσαν σε επιστήμη, παρέχοντας έτσι κίνητρα στους φοιτητές για να βελτιωθούν. Διδάσκει ταπεινοφροσύνη, μιας και αναρίθμητα αδιέξοδα και λάθη υπήρξαν στο παρελθόν και πραγματικά ευφυείς άνθρωποι ενεπλάκησαν σε αυτά. Η ιστορία αφηγείται πώς τα λάθη οδήγησαν στη γνώση και γιατί είναι σημαντικό να αντιμετωπίζουμε ερευνητικά ερωτήματα χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της διάψευσης, αντί για απλή παράθεση γεγονότων, ώστε να αποφευχθούν οι πλάνες. Η γνώση της ιστορίας μιας ιδέας κάνει την εκμάθηση σε βάθος ευκολότερη. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι φοιτητές εστιάζουν σε πρακτικά και ευθέως σχετιζόμενα μαθήματα με την ιατρική, η ιστορία μπορεί να φαίνεται βαρετή και/ή περισπασμός. Στο τέλος, πάντως, αποδεικνύεται ένα ιδιαίτερα πρακτικό μάθημα και για τους περισσότερους φοιτητές, είναι ευκολότερο όταν διδάσκεται μέσα σε συγκεκριμένο πεδίο εφαρμογής, με ενδιαφέροντα παραδείγματα, αναπαραστάσεις μεθόδων, πρακτικών κτλ.

Γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστεί η ιατρική στα Ομηρικά χρόνια, τα ιατρικά στοιχεία που βρίσκουμε στην Ελληνική μυθολογία και την ιατρική που ασκούσαν στα Ασκληπεία, αποδεικνύοντας ότι η ιατρική ήταν εμπειρική και θεοκρατική, ενώ παρέχονται παραδείγματα που περιγράφουν το θεραπευτή-ιατρό. Μετά την εμφάνιση των πρώτων ψηγμάτων φιλοσοφίας, πολυάριθμα φιλοσοφικά ερωτήματα κλόνισαν την εδραιωμένη πίστη σε υπερφυσικές δυνάμεις που παρενέβαιναν στις ζωές των ανθρώπων. Ένα άμεσο αποτέλεσμα ήταν η θεωρία των τεσσάρων στοιχείων του Εμπεδοκλή, σύμφωνα με την οποία, όλα αποτελούνται από τέσσερα κοσμογόνα στοιχεία. Η Ιπποκρατική ιατρική εμφανίζεται σε αυτή την κρίσιμη στιγμή και σημαδεύει την ιστορία ούσα η πρώτη προσπάθεια εξορθολογισμού της ιατρικής και δημιουργίας μιας θεωρίας «παθοφυσιολογίας» βασισμένης στο σώμα, το περιβάλλον και άλλους φυσιολογικούς παράγοντες. Παρουσιάζεται το Ιπποκρατικό «πρωτόκολλο» που ακολουθείται όταν ο ιατρός συναντά τον ασθενή, το οποίο σε γενικές γραμμές παραμένει το ίδιο και σήμερα. Κοινοί ή ατομικοί διαγνωστικοί/προγνωστικοί παράγοντες που παίζουν ρόλο κλειδί εμφανίζονται στην Ιπποκρατική ιατρική και ζητήματα όπως η εποχή, ο τόπος κατοικίας, η ηλικία ή το φύλλο φαίνεται ότι επηρεάζουν τη διάγνωση και/ή την πρόγνωση. Τα εργαλεία του ιατρού ήταν απλά αλλά η εμπειρία τον έκανε ισχυρό: οι πέντε αισθήσεις αξιοποιούνταν στο έπακρο ώστε να φτάσουν σε μία διάγνωση. Η ψηλάφηση, η ακρόαση, η ουροσκοπία είναι κάποια από τα παραδείγματα χρήσης των πέντε αισθήσεων στην ιατρική. Η Ιπποκρατική θεραπευτική ήταν απλή: οφελείν ή μη βλάπτειν! Αργότερα, η Ελληνιστική περίοδος χαρακτηρίζεται από την άδεια ανατομών για ερευνητικούς σκοπούς. Ως αποτέλεσμα, ο Ηρόφιλος και ο Ερασίστρατος έγραψαν ιστορία με τις ανακαλύψεις τους στα πεδία της ανατομίας και της φυσιολογίας. Οι Αλεξανδρινοί ιατροί χρησιμοποιούσαν δίαιτα, φάρμακα και χειρουργική, με όλα τα υπο-είδη τους όπως φλεβοτομία, καυτηριασμός, τρυπανισμοί κτλ. Οι Αλεξανδρινοί χειρουργοί έμειναν στην ιστορία τολμώντας περίπλοκες

διαδικασίες όπως λιθοτομή και προσέθεσαν γνώση σχετικά με ήδη γνωστά νοσήματα όπως τον καρκίνο. Ωστόσο, αυτή η προσωρινή αχτίδα προόδου ακολουθήθηκε από την εδραίωση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, της οποίας ο φόβος για κάθε τι νέο – πόσο μάλλον για ιατρική πρόοδο – οδήγησε σε παλινδρόμηση και στην επαναφορά των θεοκρατικών και εμπειρικών απόψεων και πρακτικών. Οι αυτόχθονες Ετρούσκοι ασκούσαν πρωτόγονη ιατρική με οιωνοσκοπία και ηπατοσκοπία, παρά την υποδειγματική δημιουργία δομών δημόσιας υγείας. Σε αυτό το υπόβαθρο εμφανίστηκε ο Γαληνός. Πραγματοποίησε πειράματα σε ζώα και ανακάλυψε και περιέγραψε πολυάριθμες οντότητες, επανεισάγοντας και εμπλουτίζοντας την Ιπποκρατική παράδοση. Για εκείνον, ο καλός ιατρός είχε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: εξάαιρετη γνώση της ιατρικής τέχνης, κατανόηση της δομής του σώματος και λογική. Η θεωρία του πνεύματος ως φορέα ζωής και ρυθμιστή δυνάμεων έφτασε στο ζενίθ της, ενώ οι ασθένειες προκαλούνταν από διαταραχή είτε των χυμών, είτε των ιστών, είτε των οργάνων. Ο Γαληνός υπήρξε ειδήμων της τέχνης της σφυγμολογίας, για την οποία λέγεται ότι έγραψε 8 πραγματείες. Η φλεβοτομία (με ιδιαίτερη αναφορά στην αρτηριοτομή), οι βεντούζες, οι βδέλλες, ο καυτηριασμός και διάφορες χειρουργικές επεμβάσεις παρουσιάζονται με παραδείγματα.

1.2 Μαθησιακοί στόχοι

- Κατανόηση ότι η αρχαία ιατρική επηρέασε βαθύτατα τη δυτική ιατρική και κοινωνία.
- Επαναδιαπραγμάτευση της αρχαίας ιατρικής υπό το πρίσμα σύγχρονων τομέων της παθολογίας, της χειρουργικής, της θεραπευτικής, της ψυχιατρικής, της ανατομίας, της ηθικής και της εκπαίδευσης.
- Αξιολόγηση διαφορετικών ερμηνειών ιατρικών θεωριών και πρακτικών, ανάλογα με τις αλλαγές στην επιστήμη και την κοινωνία.
- Αναγνώριση της εξέλιξης των όρων «υγεία» και «νόσος» και της συμβολής της φιλοσοφίας
- Κατανόηση της μετάβασης από θεραπευτή σε ιατρό
- Αναγνώριση και διαχωρισμός των διαγνωστικών και προγνωστικών μεθόδων στην αρχαιότητα
- Ορισμός του συμβολισμού της ράβδου του Ασκληπιού με τον περιελισσόμενο όφι
- Εκτίμηση της θεραπευτικής διαδικασίας στα Ασκληπιεία
- Σύνοψη της σημασίας της Ιπποκρατικής ιατρικής στην αρχή του ιατρικού εξορθολογισμού και στην θεμελίωση της «παθοφυσιολογικής» θεωρίας που βασίζεται στο σώμα.
- Απομνημόνευση των βασικών χαρακτηριστικών της Ιπποκρατικής ιατρικής
- Συσχέτιση μεταξύ ιατρικού εξορθολογισμού και της θεωρίας των τεσσάρων χυμών.
- Υποδιαίρεσεις της αιτιολογίας της χυμικής ανισορροπίας
- Υπόδειξη των ομοιοτήτων μεταξύ του Ιπποκρατικού πρωτοκόλλου στην κλινική μεθοδολογία και του σημερινού.
- Ορισμός των τριών παραγόντων για επιτυχή θεραπεία στην ιπποκρατική ιατρική
- Συσχετισμός της εξέλιξης της ιατρικής κατά την Ελληνιστική περίοδο με τη χρήση των ανατομών (Ηρόφιλος και Ερασίστρατος).
- Αναγνώριση της γαληνικής συμβολής στην εξέλιξη της ιατρικής.
- Ερμηνεία των γαληνικών χαρακτηριστικών του καλού ιατρού
- Αξιολόγηση των τριών γαληνικών λειτουργικών συστημάτων
- Εκτίμηση της γαληνικής θεωρίας του πνεύματος
- Σύνοψη των αρχαίων θεραπευτικών μεθόδων και συσχέτιση με τη θεωρία των τεσσάρων χυμών

2. Πληροφορίες για φοιτητές

2.1 Μελέτη περίπτωσης

Η Hellen King, Καθηγήτρια Κλασικών Σπουδών στο Open University παρουσιάζει τι μπορούμε να μάθουμε σήμερα από την αρχαία Ελληνική ιατρική. Αρχικά, σημειώνει ότι η αρχαία Ελληνική ιατρική εστιάστηκε σε τρία πράγματα: τη διαίτα, τα φάρμακα και τη χειρουργική, με τη διαίτα να έρχεται πάντα πρώτη, ξεκαθαρίζοντας ωστόσο ότι είχε να κάνει με το συνολικό τρόπο ζωής και όχι μόνο με τις διατροφικές συνήθειες (ύπνος, άσκηση, σεξουαλική δραστηριότητα, κτλ). Ο τρόπος ζωής λοιπόν, μαζί με περιβαλλοντικούς παράγοντες, επηρέαζε την υγεία. Μόνο από αυτή τη φράση, μπορεί κάποιος να παρατηρήσει ότι δεν ταιριάζει μόνο στην αρχαία ιατρική αλλά και στη σύγχρονη άσκηση της ιατρικής. Η αρχαία ολιστική προσέγγιση της ανθρώπινης υγείας ειλικρινά συσχετίζεται με τη σύγχρονη ιατρική θεωρία.

Η Καθηγήτρια King μιλάει επίσης για τη διαχρονία της ανάγκης εμπιστοσύνης από τον ασθενή και της επίδρασης της μόδας στην ιατρική πρακτική. Αναφέρεται σε πιθανές ερμηνείες της αιτίας για την οποία η αρχαία Ελληνική ιατρική κυριάρχησε της Ρωμαϊκής ιατρικής, τονίζοντας ότι προσέφερε εξηγήσεις για την αιτιολογία των νόσων. Αυτές οι εξηγήσεις περιελάμβαναν εξωτερικούς αιτιολογικούς παράγοντες (όπως το περιβάλλον), των οποίων η χρήση θεωρήθηκε σπουδαία στρατηγική αθώωσης του ασθενή από δικά του λάθη. Η ιατρική πρέπει να γίνεται αντιληπτή από τους ασθενείς γιατί διαφορετικά δε θα είναι συνεργάσιμοι. Επιπρόσθετα, η αρχαία Ελληνική ιατρική ήταν ολιστική και αντιμετώπιζε τον κάθε ασθενή ξεχωριστά, υπενθυμίζοντάς μας τη σύγχρονη γενετική, η οποία προτείνει επίσης την εξατομικευμένη ιατρική. Κλείνοντας, η Καθηγήτρια King προτείνει «κοιτάζοντας πίσω σε ένα σύστημα σαν το δικό τους, το οποίο κράτησε για χιλιάδες χρόνια, πρέπει να μας εμπνέει κάποια ταπεινοφροσύνη για το δικό μας ιατρικό σύστημα. Πρέπει πάντα να είμαστε προετοιμασμένοι να ξανασκεφτούμε αν κάτι καινούργιο εμφανιστεί ξαφνικά».